

Delilik ve Psikiyatri: Tarihyazımında Epistemolojik Çatışmalar ve İktidar İlişkileri

Balkır UYSAL*

Makale Geliş / Received: 04.01.2025
Makale Kabul / Accepted: 10.05.2025

Öz

Tarihsel ve toplumsal bir kategori olarak deliliğin tarihini yazmaya ilişkin çabalar ile kendine özgü programatik ve pragmatik gündemiyle 'psikiyatri tarihi' arasında adı konulmamış bir gerilimin varlığı çeşitli dönemlerde daha belirgin hâle gelmiştir. Özellikle on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren, tıbbileştirilen deliliğin bütünüyle psikiyatrinin gözetiminde ele alınabilecek bir mesele olduğu iddiası sembolik biçimlerde dile getirilir. Eğer deliliğin bir tarihi yazılacaksa, bunun ancak onu inceleme nesnesi konumuna getiren tıbbın ve psikiyatrinin tarihi ile mümkün olacağı yönündeki inanç alanda baskın olurken elbette tıp alanı dışında da konu hakkında kalem oynatan birçok çalışma mevcuttur. Öte yandan, kendi tarihine oldukça düşkün görünen psikiyatri de kurumsallaşma sürecine tekabül eden bu zaman diliminde tarihyazımına ilişkin temel bir tartışmayı kendi içinde yaşar. Antik hekimlik bilgisi ve pratikleri ile modern psikiyatri arasında çizgisel ve birikimli bir irtibat mı yoksa kopuş mu olduğu sorunu söz konusudur. Bu çalışmada, bir yandan deliliğin tarihinin kendi varoluş koşulları içinde yazılmasının imkanları epistemolojik temelde sorgulanmaya çalışılırken, diğer yandan bu tarihi kendi hegemonik sınırlarında kuran psikiyatrinin çikmazları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Delilik, Psikiyatri, Tarihyazımı, Epistemoloji, Ruh Sağlığı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Abana Sabahat Mesut Yılmaz Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler Bölümü, balkiruyisal@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0684-002X.

Künye: UYSAL, Balkır, (2025). Delilik ve Psikiyatri: Tarihyazımında Epistemolojik Çatışmalar ve İktidar İlişkileri, *Dört Öge*, 27, 29-43. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

Madness and Psychiatry: Epistemological Conflicts and Power Relations in Historiography

Abstract

The existence of an unnamed tension between the efforts to write the history of madness as a historical and social category and the 'history of psychiatry' with its own programmatic and pragmatic agenda has become more apparent in various periods. Especially from the early nineteenth century onwards, the claim that medicalized madness is an issue that can be addressed entirely under the supervision of psychiatry is expressed in symbolic forms. While the belief that if a history of madness is to be written, this can only be possible with the history of medicine and psychiatry that has made it an object of study is dominant in the field, there are, of course, many studies outside the field of medicine that have written on the subject. On the other hand, psychiatry, which seems quite fond of its history, also experienced a fundamental debate regarding historiography within itself during this period, corresponding to the institutionalization process. Whether there is a linear and cumulative connection or a break between ancient medical knowledge and practices and modern psychiatry is at stake. In this study, on the one hand, an attempt will be made to question the possibility of writing about the history of madness within its conditions of existence on an epistemological basis. On the other hand, the impasses of psychiatry that construct this history within its hegemonic boundaries will be addressed.

Keywords: Madness, Psychiatry, Historiography, Epistemology, Mental Health.

Giriş

Delilik denince, akıl hastalığı ya da ruhsal bozukluğun psikiyatrik tarif ve tasnifinden çok daha öncesinde hakkında konuşabildiğimiz tarihsel ve sosyal bir kategoriden bahsedilmiş olur. Delilik üzerine felsefi, dini ve tıbbi tartışmalar antik döneme kadar uzansa da başlı başına “deliliğin tarihini” yazmaya ilişkin ilk sistematik çalışmalar esasen on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkar. Bir yandan tıp alanında Philippe Pinel, Johann Christian Reil, Jean-Étienne Esquirol, Henry Maudsley gibi öncü isimlerin çalışmaları diğer yandan deliliği daha çok felsefi, edebi ve toplumsal boyutlarda ele alan çalışmalar bu tarih aralığında yoğunlaşır.

Berrios ve Marková, deliliğin gizemlerinden arındırılması olarak nitelenen sürecin on sekizinci yüzyılın ortalarında başladığını, bilimsel devrimlere eşlik eden yeni epistemolojik çerçevenin ve sekülerleşmeyle birlikte insan ve ruhsal sıkıntılar hakkında ortaya çıkan yeni soruların delilik kavramını büyük ölçüde etkilediğini belirtir. Yüzyılın sonuna doğru deliliğin ontolojik mahiyette ‘doğal bir tür’, ‘sonsuz’ bir durum, ‘değişmez’ bir olgu olarak görülmesi anlayışına karşı iyileşebilirliğe vurgu yapılması bilimsel zeminin gelişimi için zorunlu hâle gelir. Delilik kavramının

geçirdiği bu son önemli değişim “deliliğin zamansallaştırılması” olarak adlandırılır (2017, s. 115-119). Ebedilikten ve gizemlerden arındırılırken, klinik inceleme ve gözlem nesnesi olarak toplumsallığından sıyrılan bir formda nesnelleştirilir. Delilik, psikiyatrik bir söylemle yeniden inşa edilirken artık kendi başına bir tarihten de bahsedilemez. O ancak bilimsel araştırmanın nesnesi olabilir.

Borch-Jacobsen akıl hastalıklarının bilgi nesnesi olup olamayacağını sorgularken, psikiyatri tarihinin bu soruya kuşkuyla yaklaşmamız gerektiğini öğrettiğini vurgular. Çünkü psikiyatrik kavramlar, teşhis modalarına, kurumsal uygulamalara ve tedavi yöntemlerine bağlı “sonsuz bir değişkenlik” göstermektedir. Psikiyatristler ve terapistler gözlemci olduklarını düşünseler bile, aslında gözlemledikleri şeyi bir ölçüde şekillendirir. Bu anlamda psikiyatri tarihçileri de incelemekte oldukları alanın inşasına katkıda bulunur (2001, s. 19-27). O hâlde psikiyatri tarihi ve onu çevreleyen güç ilişkileri düzleminde deliliğin ‘kendi başına’ bir tarihten bahsedemediğimiz gibi, inceleme nesnesi konumu da muammalıdır.

Psikiyatri tarihinin bir nesnesi var mıdır? ... Psikiyatri tarihi deliliğin tarihi olmaktan çok, zaman içinde deliliği açıklayan çeşitli söylemsel uygulamaların tarihi olacaktır. Kısacası, üç ayrı, hiyerarşik düzey olacaktır: deliliğin düzeyi, onu bir nesne olarak alan psikiyatrik teorilerin ve uygulamaların düzeyi ve son olarak, bu teorileri ve uygulamaları delilikle değişken ilişkileri içinde inceleyen tarihsel metasöylemin düzeyi (2001, s. 19-20).

Earle, deliliğin tarihyazımında yalnızca nesnel bir incelemenin mümkün olmadığını, çünkü delilik kavramının öznel ve toplumsal bağlamla şekillendiğini belirtir. Deliliğin tarihini yazan tarihçilerin, delilik kavramının toplumsal, kültürel ve epistemolojik inşa süreçlerini dikkate almaları gerektiğini savunur. Bu bağlamda, Foucault’nun deliliği tarihsel, toplumsal ve kültürel bir inşa olarak ele almasının deliliğin tarihyazımı açısından dönüştürücü bir yaklaşım sunduğunu vurgular (2007: 317-323).

Deliliğin Sorunsallaştırılması

Delilik tarihi söz konusu olduğunda Michel Foucault’nun, aynı zamanda tez çalışması olan, 1961 tarihli *Delilik ve Akıl Olmayan. Klasik Çağda Deliliğin Tarihi*¹ adlı eseri eleştirel bir bakışı yansıtan ilk çalışma olarak muhakkak dikkat çeker. 1964’teki baskısının da etkisiyle *Deliliğin Tarihi*² şeklinde kısaltılarak anılan

1 Özgün adı: *Folie et Dérison. Histoire de la Folie à l’Âge Classique*.

2 Foucault’nun çalışmasının İngilizceye tercümesi ilk olarak 1965 yılında Richard Howard tarafından *Delilik ve Uygarlık* [Madness and Civilization] adıyla yayımlanmıştır. Kitabın adının Foucault’nun bakışından farklı bir istikamette sayılabilecek şekilde değiştirilmesinin yanında çeviride kısaltılmış

eser, antik çağdan itibaren deliliği ele alan kronolojik bir tarih çalışması değildir. Foucault'nun temel meselesi delilik deneyiminin nasıl kurulduğudur. Hatta bu nedenle kitabın delilikle değil de cüzzamlarla başlaması da şaşırtıcı değildir:³ “Cüzzam ortadan kaybolduktan sonra da ... dışlama oyunu, iki veya üç yüzyıl sonra, çoğunlukla aynı yerlerde ve garip bir şekilde benzer bir tarzda yeniden oynanacaktı. Bu dışlama oyununda cüzzamlının rolünü yoksullar, seraseriler, mahkumlar ve aklını kaybedenler alacaktı.” (Foucault, 2006, s. 6). Çalışmasının asıl önemi, ilk baskının önsözünde kendisinin ifade ettiği üzere amacının “aklın deliliğe dair monoloğu olarak gördüğü psikiyatrinin tarihini yazmak değil, sessizliğin arkeolojisini yapmak” (2006, s. xxviii) olduğuna dair vurgudur.

Andrew Scull gibi tıp kökenli olmayan araştırmacıların bile Foucault'nun çalışmasını “psikiyatri tarihi üzerine yapılmış tartışmasız en ünlü çalışmalardan biri” (2016, s. 758) olarak nitelediği düşünüldüğünde, önsözdeki bu vurgunun meselenin ele alınış tarzı açısından ne denli kıymetli olduğu anlaşılır. Laure Murat da modern deliliği Fransız Devriminin icat ettiğini veya en azından onun idari örgütlenmesinin ve tedavisinin temellerini attığını belirtip, Foucault'nun açtığı tartışma penceresinden bakıldığında “delilik tarihinin her şeyden önce psikiyatri tarihi olduğunu” (2014, s. 12) iddia eder. Bell de aynı çalışmaya yazdığı önsözde, “Foucault'nun izinden giden bir delilik tarihi, zorunlu olarak psikiyatri tarihidir” (2014, s. xii) şeklindeki bir ifadeyle bu iddialı çıkarımın altını çizer. Peki akılla akıl olmayan arasındaki ayrım etrafında nesneleştirilen deliliğin tarihinden psikiyatri tarihi içinde bahsetmek ne derece mümkündür? Literatürdeki ısrarlı yorumların, bu gibi sorular etrafında tarih yazımına dair epistemolojik bir tartışmayı zorunlu kıldığı ortadadır.

Foucault'nun kavramsallaştırmasına dayanarak Rose da deliliğin modern dönemde tamamen tıbbi bir kategoriye dönüştürülmesini eleştirir. Ona göre, bu dönüşüm, deliliği ahlaki ve toplumsal bağlamından kopararak sadece biyolojik bir patoloji

versiyon olan Plon baskısı dikkate alınmıştır. 2006 yılında Routledge tarafından çevirinin *Deliliğin Tarihi* [History of Madness] olarak yayımlanmasına kadar eser bu şekilde dolaşıma girmiştir. Scull, eserin İngilizcede *Delilik ve Uygarlık* adıyla sunulması muammasını bizzat çevirmeni Richard Howard'a sorduğunu ve bunun kendisinin fikri olmadığını söylediğini aktarır. Buna göre, Howard aslında eserin tam metnini çevirmek ve *Delilik ve Akıl Olmayan, Akıl Çağında Deliliğin Tarihi* başlığını vermek istemiş, ancak yayıncı buna karşı çıkmış: “Muhtemelen, o zamanlar az tanınan bir Fransız akademisyenin 700 sayfalık bir kitabının satma olasılığının düşük olduğuna kanaat getirdiği için, yayıncı yalnızca kısaltılmış bir versiyonunu yayımladı. Ayrıca bir pazarlama stratejisi olarak yeni bir başlık da uydurdu. Böylelikle İngilizce okur kitlesinin, Foucault'nun araştırmalarının odak noktasının delilik ve uygarlık arasındaki bağlantılar olduğunu varsaymasına neden oldu.” (Scull, 2016, s. 758).

3 1978'deki *Collège de France* derslerinde *Deliliğin Tarihi*'ne atıf yaparak cüzzamlıların orta çağ boyunca yaşadıkları dışlanmayı, veba ile mücadeledeki içeride tutma stratejisi ve 18. yüzyıldan itibaren çiçek hastalığı ile aşılama pratiklerinde ortaya çıkan iktidar teknolojileri ile karşılaştırır (Foucault, 2009, s. 9-10).

olarak ele alır. Foucault'nun psikiyatrinin toplumsal rolünün eleştirisini deliliğin alternatif bir ontolojisi üzerinden değil, delilik olarak bildiğimiz varoluşu sorunsallaştırma biçimlerinin, psikiyatriyi mümkün kılan aynı tarihsel süreçlerden doğduğunu öne sürerek yapar. Çünkü deliliğin tarihini, yalnızca deliliğe dair farklı inançlar ya da yaklaşımların tarihi olarak değil, deliliğin politik, toplumsal, etik ve felsefi boyutlarda nasıl anlamlandırıldığını ve yeniden oluşturulduğunu açıklayan bir süreç olarak ele alır. Bu açıdan deliliğin sabit ve evrensel bir 'nesne' olarak ele alınamayacağını savunur. Delilik, her zaman tarihsel bağlamda yeniden tanımlanan ve anlam kazanan bir olgudur. Sonuçta, Foucault'nun çalışmasının etkisinin de deliliğin kendisine özgü olan şeyle ilgili olmasından kaynaklandığını öne sürer (1990, s. 374-375).

Kopuş ya da Süreklilik: Tarihyazımının Eşikleri

Psikiyatri tarihinin öznesi psikiyatrinin bizzat kendisidir. Çileden, gizemden, zincirlerden iyileşmeye veyahut karanlıktan aydınlığa doğru uzanan bir boyutta, psikiyatrinin bir tür kurtarıcı rol oynayarak kendi tarihini yazdığı resmedilir. Vandermeersch de psikiyatri tarihindeki bazı olayların mit hâline getirildiğini ve bu mitlerin disiplinin meşruiyetini sağlamak için kullanıldığını belirtir. Örneğin, Philippe Pinel'in Bicêtre akıl hastanesindeki delileri zincirlerinden kurtarması efsanesi⁴, Johann Weyer'in büyücülükle mücadele eden bir hekim olarak betimlenmesi, psikiyatrinin kökenlerini hümanistik bir bilimde arama çabasını yansıtır. Bu anlamda psikiyatri tarihinin nesnel olayların kaydından ibaret olmayıp, aynı zamanda disiplinin kendini tanımlama ve meşrulaştırma çabasını içeren bir süreç olduğunu savunur. Diğer bilim dallarından farklı olarak, psikiyatrinin kendi tarihine büyük bir ilgi gösterdiğini ve bu tarihsel anlayışın pratiğin başarısında önemli bir rol oynadığını öne sürer (1994, s. 219).

Geleneksel psikiyatri tarih yazımında iki ana eğilim görüldüğünü hatırlamak gerekir. Bunlardan biri, Fransız Devrimi akabinde Pinel'in bahsi geçen efsanesini milat kabul eder ve antik çağlara dek uzanan geçmişi, deliliğin doğaüstü olaylarla açıklandığı bir tür tarih öncesi, karanlık çağ addeder. Pinel miti geleneksel psikiyatriye yönelik karşı çıkışların yoğunlaştığı 1970'lere kadar psikiyatri tarihinde coşkuyla anılır. Mora'nın makalesi buna örnek olarak gösterilebilir. "Psikiyatri ve psikiyatri tarihi, on sekizinci yüzyılın sonunda ortaya çıkan insanlığa inanç iklimiyle ve Fransız Aydınlanmasının ilerlemesiyle eşzamanlı olarak başlatılır" der ve Pinel'in akıl hastalarının tedavisine yönelik yeni yaklaşımının yalnızca modern

4 Aslında Bicêtre'deki delilerin zincirlerinin kaldırılması emrini ilk veren kişi hastane müdürü Jean-Baptiste Pussin'dir. Pinel, mevcut uygulamayı devam ettirir. Kaldı ki daha öncesinde Chiarugi dahil olmak üzere başka kurumlardaki psikiyatristlerin de zincirleri çözen uygulamaları söz konusudur. Hatta Pinel'in zincirleri deli gömleği ile değiştirdiği de aktarılır (Shorter, 1998, s. 12; Weiner, 1979, s. 1128).

psikiyatrinin resmi başlangıcını temsil etmediğini, aynı zamanda tüm eski anlayışlardan kopuşu da ifade ettiğini belirtir (1965, s. 43). Psikiyatri tarihi üzerine çalışmasına on sekizinci yüzyılın sonuna kadar psikiyatri diye bir şey olmadığını (1998, s. 1) belirterek başlayan Shorter ise tedavi edilebilirlik fikrinin tastamam bir Aydınlanma düşüncesi olduğunu ve sosyal, politik veya tıbbi mühendislik yoluyla ilerleme sağlama amacını taşıyan daha kapsamlı bir gündemin parçasını oluşturduğunu söyler. Ona göre devrimci bir kopuşun temel hedefi “Aydınlanma retorığının en çekici diline bürünmüş bir şekilde, deliliği kökünden silmekten başka bir şey değildir” (s. 8-9). Stok’a göre de modern öncesi bir psikiyatriden veya eski dönem psikiyatrisinden bahsetmek doğru değildir, çünkü Greko-Romen antik çağda henüz akıl hastalıklarının tedavisine yönelmiş bir tıp dalı veya bu konuda uzmanlaşmış hekimler yoktur (1996, s. 2283).

Tyson, Davies ve Torn ise antik Yunan’dan günümüze ulaşan delilik üzerine geliştirilen fikirlerin büyük ölçüde Galenos’un titiz çalışmalarına dayandığını, ancak bu geniş bilgi birikiminin Batı medeniyetinin Karanlık Çağlar’a girmesiyle birlikte kaybolduğunu öne sürer. Yazarlara göre, Avrupa’da deliliğe yönelik olarak korku ve hoşgörüsüzlükle şekillenen bir yaklaşımın sergilendiği, deliliğin algılanışı açısından tarihsel bir duraklama ve gerileme dönemi olarak ifade edilebilecek bu dönem, Rönesans ve Aydınlanmanın getirdiği bilimsel ilerlemelere kadar sürmüştür (2019, s. 46-47). Craig de özellikle 1960’larda ortaya çıkan Orta Çağ deliliği üzerine tarihi çalışmaların, ortaçağ deneyimlerine modern tanı kategorileri dayatma eğiliminde olduğunu, bunun da genellikle deliliğin o çağda algılanışına dair çarpık bir anlayışa yol açtığını iddia eder. Orta Çağ’ın kendisini, deliliğin keşfini kendi terimleriyle sınırlayan modernite ile karşıtlık zemini olarak kullanma eğilimi söz konusudur (2014, s. 729-732).

Kopuşa işaret eden bu “kanonik” (Gutting, 2005, s. 68) okumaya antik tıp metinleriyle, özellikle Hippokrates Külliyyatı [*Corpus Hippocraticum*] ile irtibatlar kurarak modern tıp tarihini çizgisel bir ilerleme hattı boyunca ele alan bir diğer eğilim eşlik eder. Aslında böylelikle tarihte boşluk bırakmadan deliliğin bütünüyle hekimliğin alanında zuhur ettiği görüşü pekişir.

Selling (1940) antik dönemde deliliğin tedavisine yönelik çabaların modern psikiyatrinin temellerini attığını kabul ederken, bu dönemdeki sınırlı anlayış ve insancıl olmayan tedavi yöntemlerini de eleştirir. Antik dönem, modern psikiyatri tarih yazımı açısından hem bir başlangıç noktası hem de bir karşıtlık alanı olarak değerlendirilir. Tam da kitabının adında yer alan vurguya uygun olarak, insanın deliliğe karşı mücadelesinin tarihsel aşamalarına odaklanır. Delilik, her durumda yenilmesi gereken bir unsurdur.

Antik Yunan'dan Pinel'e Deliliğe Bakışın Ana Hatları

Tarihsel olarak bakıldığında, antik Yunan'da deliliğin ele alınışıyla ilgili Homeros'tan Aristoteles'e kadar ortaya çıkan üç temel model tanımlanabilir. Bunlar Homerik veya şiirsel model, Platonik veya felsefi model ve Hippokratik veya tıbbi modeldir. Şiirsel model, delirme hususunda dışarıdan gelen güçlerin önceliğini varsayarken, felsefi model diğer ucta durarak zihinsel yapıyı ve içeriden kaynaklanan eylemi vurgular. Tıbbi model ise yapının doğasına odaklanır. Bu modellerin psikiyatri veya psikoloji tarihi için önemi, temel olarak, ortaya koydukları sorunların ve soruların, insan zihninin işleyişine ilişkin daha sonraki teorilerin merkezinde yer almış olmasından ileri gelir (Simon & Weiner, 1966, s. 303-304).

MÖ 5. yüzyılda Hippokrates tıbbının ortaya çıkışı, akıl hastalıklarının fiziksel hastalıklara nasıl benzediğine dair temel bir açıklama sağlar. Onun gözleme dayalı yöntemi ve semptomları tanımlama çabası, kendisinden sonraki tıbbi uygulamaları derinden etkiler. Mitolojik kahramanlardan müteşekkil Homeros dünyasının yerini kaynağını doğadan alan yaklaşımların egemen olduğu bir bakış alır. Çünkü deliliğin kontrolsüz, dürtüsel ve mantıksız doğası, bu dönemde Yunan kültürünü karakterize eden ölçülülük idealleriyle çelişir. Galenos'un çalışmalarında yansıtıldığı şekliyle Hippokrates Külliyyatının temel fikirleri sonraki 1500 yıl boyunca Batıda tıbbi düşüncenin zihinsel bozuklukla ilgili özünü oluşturur (Horwitz, 2020, s. 30-33).

Öte yandan Thumiger'e göre antik kaynaklara bakıldığında en çok göze çarpan şey, akıl hastalığının tanınmasına rağmen net bir kavramsallaştırmasının olmamasıdır. Bir ruhsal sorunu ortaya koyan ilk açık ifadeleri aslında Hippokrates'in metinlerinin dışında bulmak mümkündür. Örneğin Kambises'in bir hastalık nedeniyle doğuştan delirmiş olabileceğini belirten Herodotos'tur. Onun "kutsal hastalık" denilen, doğuştan ağır bir hastalığı olduğunu, bu yüzden zihninin sağlıklı olmamasının garipsenmeyeceğini aktarır. Ruhsal sıkıntı burada tam olarak "kutsal hastalık" ile ilişkilendirilir (2017, s. 18).

Antik dönem tıbbının karakteri ve açmazları hakkında modern psikiyatrinin kurucusu olarak düşünülen Pinel'in bakışı burada önem kazanır. Çünkü Mora'ya göre psikiyatri tarihçiliğinin ilk dönemi Pinel'in *Ruhsal Bozukluk veya Mani Üzerine Tıbbi-Felsefi İnceleme*⁵ adlı eserine yazdığı 23 sayfalık tarihsel giriş bölümüyle başlar (1965, s. 44).⁶

5 Özgün adı: *Traité Médico-Philosophique sur l'Aliénation Mentale ou la Manie*.

6 Bu tarihsel giriş bölümü ilk (1801) ve ikinci baskıda (1809) yer almış, 1806'da "*A Treatise on Insanity*" adıyla yayımlanan İngilizce baskısında tam olarak tercüme edilmemiştir (Mora, 1965, s. 44).

Çöpleme otunu [*Hellebore*] deliliği veya diğer kronik hastalıkları iyileştirmek üzere reçete etmek, otun nasıl seçileceğini, karışımın nasıl hazırlanacağını ve tatbik edileceğini bilmek, Antik Yunan'da az sayıda şifacı tarafından bilinen bir tür gizemli sırdı. Batıl inançlardan kaynaklanan bu tariflerden, karışımı almadan önceki gece yenecek şeyler, midenin doluluk veya boşluk durumu ve kusturmaya yardımcı olacak uygun içecekler gibi kimi şeyler akla uygundu. Kimileri de Etna Dağı'ndan mı, Galatea'dan mı, yoksa Sicilya'dan gelen çöpleme otunun mu tercih edileceği gibi gereksiz ve anlamsız görünüyordu (Pinel, 2008, s. xxvi).

Pinel'e göre, Hippokrates'in uçsuz bucaksız faaliyet alanı, delilik üzerine belirli görüşlerini ifade etmesine izin vermez, ancak tanımlayıcı yöntemin ilk genel örneğini sağlayarak bir model oluşturur. Yeni sistemlerle ve Aristoteles düşüncesinin tıbbı uygulanmasıyla ün kazanmaya hevesli olan Galenos, çağdaş düşünceye yeni bir yön verirken en büyük engellerden birini de oluşturur. Anatomiye ilerletmek için çok şey yapmasına rağmen, Hippokratik teoriye rakip olma ve tıp fakültelerinde baskın figür olma hırsı, sürekli farklı ekollere karşı mücadele yürütmek zorunda kalması, zihinsel çalışmalar için bir öğreti oluşturmasını engeller (2008, s. xxvi).

Zihin çalışmaları üzerindeki hakimiyeti, batıl inançlı müritleri dışında herkesi, yani on altı yüzyıldan fazla bir süredir Avrupa, Asya ve Afrika'da tıp alanında çalışan tüm insanları uzaklaştırdı. Galenosçuluk ile humoral teori arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, bilgelik veya kesinlik yaratmaktan ziyade tatsız tartışmalara yol açtı, böylece psikiyatri bilimi, boş kelimelerle ve kısır skolastik dille dolu genel tıp sistemlerinde kaybolan anlamsız derlemelerden başka bir şey üretilmedi (Pinel, 2008, s. xxvii).

Pinel'in giriş yazısına bakıldığında Galenosçuluk bir tür süreksizlik oluşturur. Bu durum Hippokrates Külliyyatı'ndan modern psikiyatriye birikimli ve çizgisel ilerleme tezini geri plana iter. Ancak epistemolojik kopuşu Pinel'in çalışmalarının sağladığı düşüncesi de kuşkuludur. Örneğin, bir antoloji çalışmasında belirtildiği üzere, tamamen delilikle ilgili ilk Fransızca eser Joseph Daquin tarafından 1791'de *Deliliğin Felsefesi*⁷ adıyla yayımlanır (Cousin, 1999, s. 19-20). Manevi tedaviyi tavsiye eden ilk psikiyatrist olarak kabul edilen Daquin, eserinin ikinci baskısına (1804) "Bu hastalığın fiziksel yöntemlerden çok manevi yollarla tedavi edilmesi gerektiği ve bu hastalığa yakalananların kesinlikle ayın etkisi altında kaldığı kanıtlanmıştır" şeklinde bir alt başlık da ekler. Daquin, felsefeden kastının hastayı bir torba ilaçtan kurtarmak ve ona manevi destek sağlamak olduğunu belirtir:

7 Özgün adı: *La Philosophie de la Folie*.

... ki ben ‘deliliğin felsefesi’ adını vermeyi uygun gördüm; zira bizi rahatsız eden bütün hastalıklar içinde, belki de eczacılığın sağladığı desteğe en az ihtiyaç duyan odur. Deliliğe yakalanmış hastalarla çok daha iyi ve daha emin bir sonuca ulaşılır; sabırla, nezaketle, ihtiyatla, ihtimamla ve özellikle de kimi zaman ... teselli edici sözlerle. Burada ‘felsefe’ sözcüğünü, tam da bu yöntemlerin tümünün birleşimini ifade etmek için kullanıyorum; elde edilen başarılar, genellikle hastalara yüklü miktarda verilen gereksiz ilaçlardan ziyade, asıl bu yöntemlerden kaynaklanır (1804, s. 254).

Ne yazık ki Daquin’in psikiyatrinin doğuşunda önemli bir bölüme ışıktutacak olan tüm klinik notları yanar (Murat, 2014, s. 60-61). Fransız psikiyatrisinin kurucusu olarak kabul edilen Pinel’in ise devrimin ortasında kitabının ikinci baskısını ona ithaf eden Daquin’e hiçbir zaman minnettarlık göstermediği bilinir (Cousin, 1999, s. 19-20).

Delilik Tarihi Araştırmalarının İzleği

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda, çeşitli bilim insanları özellikle tıbbi patolojiye odaklanarak, delilik konusuna tarihsel açıdan bir ilgi gösterir. Bu çalışmalar genellikle ortaya koydukları patolojik kategorilerdeki anakronizm ve kapsamlı bir yaklaşımla karakterize edilir. Her türden felsefi, edebi, dini, kültürel ve hukuki metin antik deliliği yeniden inşa etmek için tek bir resimde birleştirilmeye çalışılır. Bu dönemde öne çıkan çalışmaların⁸ çoğu tıp öğrencileri tarafından kaleme alınır (Thumiger, 2017, s. 2).

Yine hekimler tarafından yazılan ama sadece tıbbi değil hukuki boyutunu da ele alan iki çalışma bu dönemde öne çıkar. Burgess, 1858 tarihli *Deliliğin Tıbbi ve Hukuki Bağlamı*⁹ eserinde hücrel teoriye dayanarak, akıl hastalıklarının biyolojik temellerine odaklanan, deliliğin ve diğer zihinsel bozuklukların nörolojik ve fizyolojik nedenlerine dair erken bir bakış açısı sunar. Psikiyatriyi biyolojik bir çerçeveye oturtturarak, deliliğin ruhsal bir olgu olmakla kalmayıp, beyindeki hücrel

8 Thumiger’in dökümünü yaptığı bu çalışmalar kronolojik sırayla şu şekildedir: Hermann Nasse’nin 1829 tarihli *Delilik Üstüne: Hippokrates Külliyyatına Göre Bir Yorum* [*De Insania: Commentatio Secundum Libros Hippocraticos*] adlı tezi, Johann Heinrich Thomée’nin 1830 tarihli *Antik Yunanda Deliliğin Tarihi* [*Historia Insanorum apud Graecos*] adlı tezi, aynı yıl yayınlanan, Johann-Baptist Friedreich’in *Akl Hastalıklarının Patolojisi ve Tedavisine Dair Edebi Bir Tarih Denemesi* [*Versuch einer Literärgeschichte der Pathologie und Therapie der Psychischen Krankheiten*] çalışması, René Sémelaigne’in 1869’daki *Antik Çağda Ruhsal Bozukluk Üzerine Tarihsel Çalışmalar* [*Études Historiques sur l’Aliénation Mentale dans l’Antiquité*] adlı eseri, Friedrich Falk’ın 1866’da yayımlanan *Yaşlılarda Bunama Üzerine Çalışmalar* [*Studien über die Irrenheilkunde der Alten*] makalesi (2017, s. 2-3).

9 Özgün adı: *The Medical and Legal Relations of Madness: Showing a Cellular Theory of Mind, and of Nerve Force, and Also of Vegetative Vital Force.*

işlevlerin bozulması sonucu ortaya çıkan bir durum olduğunu savunur. Öte yandan bu eser, on dokuzuncu yüzyıl psikiyatri literatüründe psikiyatri ile hukuk arasındaki etkileşimi anlamak için temel bir kaynak olarak görülebilir. Özellikle deliliğin ceza ehliyeti üzerindeki etkilerini ele alarak, adli psikiyatri ve delilik hukuku arasındaki bağları kurmaya çalışır. Edgar Sheppard'ın deliliği çok yönlü bir şekilde ele aldığı ve 'ceza ehliyeti', 'sorumluluk' gibi kavramları incelediği, 1873 tarihli *Deliliğin Tıbbi, Hukuki ve Sosyal Yönleri Üzerine Dersler*¹⁰ adlı eseri de akıl sağlığı ve hukuk arasındaki kesişim noktalarını ele alması ve adli psikiyatri disiplinine katkıları bakımından öncü çalışmalarındandır.

Stok'a göre, bu dönemlerde bilhassa Alman romantik psikiyatrisinin tarih-yazımsal ilgisi klasik kaynakların tutarlı bir yeniden yorumunu ortaya koymayı başaramaz ve sonraki dönem tarihçiliğinde bir iz bırakamaz. Öte yandan Avrupa'da psikiyatrinin ortaya çıkışında belirleyici bir rol oynayan Fransız dergisi *Annales Médico-Psychologiques*'in 1843'teki ilk sayılarında Doktor Michéa'nın çalışması¹¹ psikiyatri tarih yazımına uzun süre hâkim olacak bir akımı başlatır. Bu tam olarak antik çağın tanıklıklarının, giderek hâkim olan psikiyatrik (ve psikodinamik) teorilere göre yeniden yorumlanmasıdır. Ancak Greko-Romen tıbbını karakterize eden farklı gelişim aşamalarını yeniden yapılandırarak ortaya koyan Sémelaigne'in bakış açısı, Fransız psikiyatrisinin bakış açısı olarak tekrar öne çıkar. Çünkü Michéa ile karşılaştırıldığında, Sémelaigne dikkati yeniden tıp geleneğine odaklar. Nihai olarak bu, Fransız psikiyatrisini karakterize eden bir kırılmayı da yansıtır (1996, s. 2284-2286).

Filolog ve tarihçi Johan Ludvig Heiberg'in 1913 yılında yayımlanan *Klasik Antik Çağda Delilik*¹² adlı makalesi psikiyatrinin antik çağa ilgili geleneksel tarih yazımına iyi bir örnektir. Heiberg, Hippokrates'ten 14. yüzyıla kadar belirli bir mantığa dayalı dönemselleştirme yapar ve antik kaynakların oldukça ayrıntılı bir sentezini önerir. Tıbbi olmayan kaynaklar tam anlamıyla göz ardı edilmemekle birlikte, organikçi yönelimin etkisiyle daha geri planda kalır (Stok, 1996, s. 2286). Berrios ve Schioldann'a göre, bir filolog olarak Heiberg'in, klasik delilik kategorileri ile o dönemde tıp ve psikiyatri tarihçileri arasında hüküm süren mevcut kategoriler arasındaki nozolojik süreklilik varsayımı karşısında kafası karışmış görünse de filolojik yeteneği onu klasik tıp metinlerinin mekanik ve anakronik bir yorumundan korur. Heiberg'in metni aynı zamanda klasik filologların delilik tarihi araştırmalarına yaptıkları katkının ne kadar önemli olduğunu da gösterir (2019, s. 489-490).

10 Özgün adı: *Lectures on Madness in Its Medical, Legal, and Social Aspects*.

11 Özgün adı: *Des doctrines psycho-physiologiques considérées chez les anciens, dans leurs rapports avec les théories de l'aliénation mentale*.

12 Özgün adı: *Sindssygdom i den Klassiske Oldtid*.

Öte yandan Heiberg'in bu yöneliminin aksine tam da aynı dönemde, delilik temasının mitoloji ve edebi gelenek üzerinden işlendiği bir dizi çalışma karşımıza çıkar. Dökümünü yapabileceğimiz bu çalışmaların ortak yönü hepsinin filologlar tarafından yazılmış olmasıdır. Julius Tambornino'nun 1909 tarihli *Antik Demonoloji*¹³ adlı tezi, Ainsworth O'Brien-Moore'un 1924 tarihli *Antik Edebiyatta Delilik*¹⁴ adlı eseri, Hermann Harries'in 1891 tarihli *Yunan Tragedyalarında Delilik Tasviri*¹⁵ adlı tezi, Joseph Köhm'ün 1928 tarihli *Klasik Antik Çağda Delilik Kavramı ve Temsili Üzerine*¹⁶ adlı çalışması ve Agnes Carr Vaughan'ın Michigan Üniversitesi'nde Campbell Bonner danışmanlığında tamamladığı 1919 tarihli *Antik Yunan Düşünce ve Geleneğinde Delilik*¹⁷ adlı tezi bu kapsamda sayılabilir.

Vaughan'ın Antik Yunan'da deliliği kültürel, dini, toplumsal, mitolojik ve hukuki yönleriyle¹⁸ incelediği çalışması, konunun yalnızca bir yönünü ele alan ya da tamamıyla tıbbi yönelimde olan kendisinden önceki çalışmalar düşünülduğünde önemli bir yere sahiptir. Epeydir tıbbın egemen olduğu bir alana, yüzyılın başında daha tam olarak kapatılamamış bir çatlaktan sızma girişimi, hatta kendi ifadesiyle "sosyolojik bir araştırma niteliğindeki" (s. 17) bir girişim olarak bakılabilir.

20. yüzyılın başlarında özellikle filoloji alanında delilik konusunda birçok çalışma göze çarparken takip eden dönemde bu yoğunluğun azalmasının, psikiyatrinin eş zamanlı olarak alandaki hakimiyetinin pekişmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Tarihçi Eric Robertson Dodds'un 1951 tarihli *Yunanlar ve Akıldışı*¹⁹ adlı kitabı haricinde, yüzyıl başındaki gibi tıp alanı dışından bu konuda söz söyleyen çalışmalar oldukça azdır. Dodds, antik Yunan kültüründe 'akıldışılık' kavramının hem bireysel hem de toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini incelediği kitabında deliliğin yalnızca bir 'hastalık' olarak değil, aynı zamanda tanrılardan gelen bir armağan, şairlere ilham veren, kehanetlerde bulunan ve mistik deneyimlere yol açan bir güç olarak da görüldüğünü söyler. Bu yaklaşım, modern Batı'daki delilik algısından oldukça farklıdır. Ona göre, akıl ve akıldışılık, Yunan düşüncesinin ayrılmaz parçalarıdır ve bu iki kavram arasındaki ilişki, Yunan toplumunun dinamiklerini anlamak için kritik öneme sahiptir.

13 Özgün adı: *De Antiquorum Daemonismo*.

14 Özgün adı: *Madness in Ancient Literature*.

15 Özgün adı: *Tragici Graeci Qua Arte Usi Sint in Describenda Insania*.

16 Özgün adı: *Zur Auffassung und Darstellung des Wahnsinns im klassischen Altertum*.

17 Özgün adı: *Madness in Greek Thought and Custom*.

18 Konuya çok yönlü bakmanın yanında, çalışmanın dönemin antropolojisinden etkilendiğini de belirtmek gerekir. Özellikle James George Frazer'ın *Altın Dal* [The Golden Bough] eserine sıklıkla yapılan atıflar göze çarptığı gibi arka planda Frazer'in metodolojisinin etkisi de hissedilir.

19 Özgün adı: *The Greeks and the Irrational*.

Sonuç

On sekizinci yüzyılın sonundan itibaren ortaya çıkan yeni epistemolojik yaklaşımlar, deliliği kültürel ve toplumsal boyutlarından soyutlayarak tıbbi bir inceleme nesnesi olarak inşa etme yöneliminde olmuştur. Delilik, artık doğrudan bireyin yaşam dünyasının bütünlüğünden koparılmış bir kategori hâline gelir. Psikiyatrinin gelişimi ve kurumsallaşmasıyla bedensel ve zihinsel belirti kümelerine indirgenen bir hastalık olarak yeniden tanımlanır. Nesne konumunda olan delilik değil, bir hastalık ya da bozukluk durumudur. Daha da ötesi, bu hastalığa karşı geliştirilen teşhis, tedavi ve kuramlar, psikiyatri tarihinin nesnesi hâline gelir. Psikiyatri tarih yazımının temel meselesi, antik çağdan günümüz tıbbının zirvesine birikimli ve tarihte boşluk bırakmayacak bir mücadeleden mi yoksa modern bilimin doğuşuyla aydınlığa doğru ilerleyen bir kopuş noktasından mı bahsedileceğidir. Burada mevzubahis olan, iktidar ilişkilerinin hangi zeminde tanzim ve tasvir edileceğidir. Yani bireyleri disipline eden, normalleştiren ve yöneten bir bilgi-iktidar sistemi olarak çalışan psikiyatrik iktidarın kendini nasıl konumlandıracağı meselesidir.

Tarihin karanlık bir yerinde sessizliğe gömülü resmedilen delilik, ancak edebi eserlerin nesnesi olarak karşımıza çıkar. Ancak Craig'ın belirttiği üzere, edebiyatta deliliğin tasvirleri ve kültürel anlatılar da deliliğin nasıl anlaşıldığını ve ele alındığını etkileyerek toplumsal algıları şekillendirebilir (2014, s. 731). O hâlde 'sessizliğin arkeolojisini' yapmak için, işe tüm bu algıları çerçeveyen iktidar ilişkilerini kazıyarak başlamak gerekir. Özellikle 1970'lerde ortaya çıkan kurumsal psikiyatri eleştirisi bu alanda önemli bir çabaya ön ayak olmuştur. 'Kendi özüne ait olan' şeyi ifade edebilmek, ona giydirilen gömleklerden sıyrılarak gerçekleşir.

Deliliğin tarihteki izinin yalnızca patolojik ve nozografik açıdan sürüldüğü çalışmalardan farklı olarak toplum, din, devlet, sınıf, toplum ve kültür gibi birçok boyutta ilişkiler kuran çalışmalar özellikle yirmi birinci yüzyılın başından itibaren tekrardan karşımıza çıkmaya başladı. Örneğin Bynum, Porter ve Shepherd, deliliğin tarihini psikiyatrinin ortaya çıkışıyla ilişkisi içinde yorumlamaya yönelik itirazların ve topluma aşağıdan bakma taahhüdündeki sosyal tarih gibi eğilimlerin yeniden öne çıkmasından bahseder:

Deliliğin tarihi artık belirli bir farkındalıkla yalnızca hastalık ya da ıstırapın tarihi olarak değil, paternalist, hukuksal, kurumsal, terapötik, ekonomik boyutlarıyla iktidar ilişkilerinin hikayesi olarak yazılıyor. Uzun zamandır tıbbileştirilmiş ve normalleştirilmiş, maskelenmiş ve idealize edilmiş psikiyatrik iktidarın kendisi açığa çıkıyor (2004, s. 1-2).

Pietikainen de çalışmasında psikiyatri veya akıl hastalığı tarihinden değil de bilhassa deliliğin tarihinden bahsetmesini, tıp ve psikolojinin sınırlarını aşarak kültürel, toplumsal ve düşünsel alanlara bakmak istediğini belirterek izah eder (2015, s. 6). Ona göre, tarihçiler, akıl hastalarının kendi deneyimlerine dair yazdıkları mektuplar, günlükler ve notlardan yararlanmalıdır, hatta bireysel deneyimler, tarih yazımının merkezine yerleştirilmelidir (2005, s. 45-46). Kurumsal söylemlerin dışına çıkıldığında, deliliğin bir itiraz, hayatta kalma stratejisi veya toplumsal dışlanma hikâyesi de olabileceği daha iyi anlaşılır. Bu nedenle, yeni kuşak delilik tarihçileri, sadece hekimlerin, hukukçuların ve kurumların kayıtlarını değil, bizzat ‘delilik’ deneyimini yaşamış bireylerin seslerini de tarihsel anlatının merkezine yerleştirme uğraşındadır. Ancak o zaman, deliliğin tarihsel hikâyesi bireyin sesini, mücadelesini ve direncini de görünür kılan, çok boyutlu bir anlatı olma potansiyeli taşır.

Roy Porter, tıp tarihini hekimler ve bilim insanları üzerinden yazmak yerine, hastaların bakış açısını merkeze alan yeni bir yaklaşım önerdiğinde, onun bu çağrısı özellikle psikiyatri tarihçileri arasında büyük yankı uyandırmış ve hasta anlatılarının önemli bir araştırma konusu haline gelmesine katkı sağlamıştır. Porter’ın E. P. Thompson’un “aşağıdan tarih” (*history from below*) modelinden etkilendiği yaklaşımı, hastaların kendi deneyimlerini aktif bir şekilde anlatan özneler olduğu fikrinin altını çizer (1985, s. 186). Yeni kuşak psikiyatri tarihçilerinin de bu anlatılara ve öznel deneyimlere odaklandığı görülmektedir. Öte yandan Porter’ın hasta merkezli yaklaşımı, günümüzde “Delilik Çalışmaları” (*Mad Studies*) olarak adlandırılan bir akademik ve aktivist alanın doğuşunu da etkilemiştir. Bu alan, hasta anlatılarını tıbbi ve akademik söylemin ötesine taşıyarak, daha geniş bir toplumsal hareketin parçası haline getirmiştir (Bacopoulos-Viau & Fauvel, 2016, s. 8).

Yine de belirtmek gerekir ki, modern tanı kriterleri ve tedavi yöntemleriyle kurumsallaşmış bir psikiyatrinin dışında bugün “delilik”ten bahsetmek, modernlik öncesi bir tarihe veya edebi bir metne odaklanmak dışında pek gerçekçi görünmemektedir. Kültür tarihçiliği ya da edebiyat sosyolojisi gibi bir alanda deliliğin daha fazla konuşulduğunu söyleyebiliriz. Yeni kuşak psikiyatri tarihçiliğinin öznel deneyimleri merkeze alan bir takım çabaları olmakla birlikte, psikiyatrik iktidarın çizdiği bir alanın içinde aşağıdan bir tarih yazımının imkânı ise şüphelidir. Tarih yazımını hegemonik ve paternalist ilişkiler kadar tarihçiliğin de ötesine taşıyıp tartışmak elzemdir.

Kaynakça

- Bacopoulos-Viau, A. & Fauvel, A. (2016). The Patient's Turn Roy Porter and Psychiatry's Tales, Thirty Years on. *Medical History*, 60 (1), 1-18.
- Bell, D. A. (2014). "Foreword," *The Man Who Thought He Was Napoleon* içinde, University of Chicago Press.
- Berrios, G. E. & Marková, I. S. (2017). The Epistemology and Classification of 'Madness' Since The Eighteenth Century. *The Routledge History of Madness and Mental Health* içinde (s. 115-134), Routledge.
- Berrios, G. E. & Schioldann, J. (2019). "Classic Text No. 120 'Insanity in Classical Antiquity' by J.L Heiberg (1913)," *History of Psychiatry*, 30(4): 489-505.
- Borch-Jacobsen, M. (2001). Making Psychiatric History: Madness As Folie À Plusieurs. *History of The Human Sciences*, 14(2), 19-38.
- Burgess, J. (1858). *The Medical and Legal Relations of Madness: Showing a Cellular Theory of Mind, and of Nerve Force, and Also of Vegetative Vital Force*. J. Churchill.
- Bynum, W. F., Porter, R., Shepherd, M. (2004). "Introduction," *The Anatomy of Madness: Essays in the History of Psychiatry (Vol. 3)* içinde, Bynum, W. F., Porter, R., Shepherd, M. (Ed). New York: Routledge.
- Cousin, F.R. (1999). "Joseph Daquin (1732-1815)," *Anthology of French Language Psychiatric Texts* içinde, (Çev. John Crisp). Le Plessis-Robinson.
- Craig, L. A. (2014). The History of Madness and Mental Illness in the Middle Ages: Directions and Questions. *History Compass*, 12(9), 729-744.
- Daquin, J. (1804). *La Philosophie de la Folie*. De l'Imprimerie de P. Cleaz, rue Vérité, Chambéry.
- Dodds, E. R. (1951). *The Greeks and the Irrational*. University of California Press.
- Earle, W.J. (2007). Pleasure and Provocation: Reaction-Shots to Michel Foucault's History of Madness. *The Philosophical Forum* (Cilt. 38, No. 3, s. 309-324). Malden: Blackwell Publishing Inc.
- Foucault, M. (2006). *History of Madness*. J. Khalfa (Ed.), Çev., J. Murphy, J. Khalfa. New York: Routledge.
- Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78*, (Çev. G. Burchell). New York: Palgrave Macmillan
- Gutting, G. (2005). *Foucault: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Horwitz, A. V. (2020). *Between Sanity and Madness: Mental Illness from Ancient Greece to the Neuroscientific Era*. Oxford: Oxford University Press.
- Mora, G. (1965). "The Historiography of Psychiatry and its Development: A Re-evaluation," *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 1(1), 43-52.
- Murat, L. (2014). "The Man Who Thought He Was Napoleon," *The Man Who Thought He Was Napoleon* içinde, (Çev. D. Dusingherre). University of Chicago Press.

- Pietikainen, P. (2005). Ideas of Madness: On the Intellectual History of Psychiatry. *Historically Speaking*, 6(5), 45-46.
- Pietikainen, P. (2015). *Madness: A History*. Routledge.
- Pinel, P. (2008). *Medico-Philosophical Treatise on Mental Alienation: Entirely Reworked and Extensively Expanded Second Edition (1809)*. New Jersey: Wiley-Blackwel.
- Porter, R. (1985). The Patient's View: Doing Medical History from Below. *Theory and Society*, 14, 175-198.
- Rose, N. (1990). Of Madness Itself: Histoire de la Folie and the Object of Psychiatric History. *History of the Human Sciences*, 3(3), 373-380.
- Scull A. (2016). "Madness in Historical Perspective," *CMAJ: Canadian Medical Association Journal, Journal de l'Association Medicale Canadienne*, 188(10), 756-758.
- Selling, L. S. (1940). *Men Against Madness*. New York: Greenberg.
- Sheppard, E. (1873). *Lectures on Madness in Its Medical, Legal, and Social Aspects*. Churchill.
- Shorter, E. (1998). *A History of Psychiatry: From the Era of the Asylum to the Age of Prozac*. John Wiley & Sons.
- Simon, B., Weiner, H. (1966), "Models of Mind and Mental Illness in Ancient Greece: I. The Homeric Model of Mind," *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 2, 303-314.
- Stok, F. (1996). "Follia e Malattie Mentali nella Medicina dell'et  Romana," *Band 37/3. Teilband Philosophie, Wissenschaften, Technik. Wissenschaften (Medizin und Biologie [Forts.]* içinde. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Thumiger, C. (2017) *A History of the Mind and Mental Health in Classical Greek Medical Thought*. Cambridge University Press.
- Tyson, P., Davies, S. K., & Torn, A. (2019). *Madness: History, Concepts and Controversies*. Routledge.
- Vandermeersch, P. (1994). 'Les mythes d'origine' in the History of Psychiatry. *Discovering the History of Psychiatry* içinde, M. Micale ve R. Porter (Ed.), (s. 219-231), New York: Oxford University Press.
- Vaughan, A. C. (1919). *Madness in Greek Thought and Custom*. JH Furst Company.
- Weiner, D. B. (1979). The Apprenticeship of Philippe Pinel: A New Document, 'Observations of Citizen Pussin On The Insane', *The American Journal of Psychiatry*, 136 (9), 1128-1134.